

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет гуманітарних наук

Кафедра філософії та релігієзнавства

Кваліфікаційна робота

(освітній ступінь – «бакалавр»)

на тему: **«Ідеал надлюдини в антропології Фрідріха Ніцше»**

Виконала: студентка 4-го року
навчання,
Спеціальність: 033 Філософія
Комнацька Єлизавета Олександрівна

Керівник: Лютий Тарас
Володимирович,
доктор філософських наук, професор

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою « _____ »
Секретар ЕК _____
« _____ » _____ 2025р.

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	C. 3
РОЗДІЛ I. Філософська антропология Фрідріха Ніцше: провідний концепт «надлюдина»	C. 9
РОЗДІЛ II. Основні положення філософської антропологии Ніцше	C. 25
2.1 Людина і її місце в контексті антропологии Ніцше.....	C. 26
2.2 Людська природа та її трансцендентність у філософському розумінні Ніцше.....	C. 33
РОЗДІЛ III. Прагнення людини до становлення «надлюдини»	C. 39
3.1 Критика Ніцше сучасної культури, як перешкоди до становлення надлюдини.....	C. 39
3.2 Втілення ідеалу надлюдини в повсякденному житті	C. 44
ВИСНОВКИ	C. 48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	C.50

ВСТУП

Фрідріх Ніцше став одним з радикальних філософів, який завдяки своїм гострим ідеям постійно занурює у стан шоку і неоднозначності суспільство. Його філософська антропологія наповнена викликами традиційному розумінню людини у філософському дискурсі. Ніцше заперечував ідеї щодо досконалості людини, які притаманні гуманістичному світосприйняттю, і в свою чергу акцентував на тому, що людина – це та істота, яка є недосконалою, нестабільною, вона постійно видозмінюється, як внутрішньо так і фізично, адже вона стоїть посеред натягнутого канату над прірвою між тваринним світом і надлюдиною. (Так казав Заратустра, 1976, ч.4)

Ніцше не вважав себе антропологом у класичному її розумінні, але те що він описував у своїх працях, зокрема його ідеї, які обертаються навколо природи людини – стали важливим внеском у філософську антропологію. Центром антропології Ніцше стає воля до влади як первинний двигун людської природи, критика релігії і моралі, а також дослідження нігілізму як один із збудників глибокої духовної кризи. Ідеї освітленні Ніцше поєднують його стурбованість до людського існування з прагненням виходу за його межі – до ідеалу надлюдини як сильної, вільної, творчої особистості, що знаходиться в постійному самоперевершенні і розвитку.

Наше дослідження філософської антропології Ніцше важливо почати з його біографії, оскільки огляд життєвого шляху філософа відкриє нам двері у простір його поглядів, що трансформувались під впливом життєвих обставин і оточення, особистих втратах на різних етапах його життя, тяжкого хворобливого стану, впливу збоку тогочасної культури й соціуму. Без огляду біографії Ніцше ми втратимо ключ до розуміння того, чому його ідеї були настільки радикальними й гострими, чому він був охоплений розчаруванням в релігії, моралі, науці й загалом

суспільства.

В першому розділі даної роботи ми приділимо увагу біографії Фрідріха Ніцше, еволюції його філософії і творчості, етапам формування провідного концепту надлюдини, а також дослідимо появу надлюдини (Übermensch) в історії людства.

В другому розділі нашого дослідження ми визначимо, яке місце займає людина в антропологічній системі Ніцше, а також розкриємо його ключові ідеї, що занурюють у глибше розуміння головного концепту «надлюдини».

В третьому розділі даної роботи ми розглянемо критику Ніцше сучасної культури як перешкоди до становлення надлюдини, а також практичні аспекти в прагненні до ідеалу надлюдини.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що сучасна філософська антропологія постійно шукає нові шляхи до розуміння людини в умовах швидких змін. У своїх творах Ніцше пропонує нам ідеї, які стали ключовими в його філософському просторі: ідеал надлюдини, воля до влади, критика моралі та релігії, переоцінка цінностей, зосередженість на творчості й індивідуальності. Ці ідеї тісно переплітаються між собою, а головне - вони дають нам змогу глибше проаналізувати концепт надлюдини, який є провідним у нашому дослідженні. Ідея надлюдини зберігає свою актуальність через багато років по сьогодні, оскільки відкриває для нас сучасні способи вирішення питань, пов'язаних із розмиванням моральних орієнтирів, кризою ідентичності, пошуком нових шляхів самореалізації, подоланням сучасних викликів та перспектив людського буття.

Отже, у світі глобальних змін і невизначеності дослідження концепту надлюдини у філософії Ніцше залишається важливим і актуальним джерелом для філософсько-антропологічної рефлексії й пошуку відповідей на фундаментальні питання про людське існування.

Стан наукової розробки теми свідчить про активні дослідження ідеї надлюдини за Ніцше - не тільки у філософсько-антропологічному просторі, а також у метафізичному, екзистенційному, етичному, соціально-політичному і психологічному просторів. Попри підвищений інтерес до «надлюдини» все-таки залишається місце для дискусій щодо її сутності, шляхів її досягнення та етичних меж. Адже, існують суперечності в інтерпретаціях і це потребує подальшого дослідження для глибшого розуміння концепції надлюдини і її актуальності.

Об'єктом дослідження є філософська антропологія Фрідріха Ніцше.

Предметом дослідження є концепт надлюдини у філософії Ніцше.

Мета роботи – здійснити аналіз концепту надлюдини у філософсько-антропологічному просторі Ніцше шляхом дослідження основних положень його антропологічної системи, розуміння місця людини та її природи, аналізу прагнення до становлення «надлюдини» через критику сучасної культури та виявлення можливих форм втілення цього ідеалу. На основі проведеного аналізу сформулювати та аргументувати логічно обґрунтовані підсумки дослідження.

Відповідно до поставленої мети, дослідження має **наступні завдання:**

- проаналізувати філософсько-антропологічний простір Фрідріха Ніцше шляхом аналізу його біографічних даних в поєднанні з провідними працями мислителя.
- розкрити квінтесенцію концепту «надлюдина» як провідного елемента філософсько-антропологічного простору Ніцше.
- дослідити місце людини та її природи у філософії Ніцше, виявивши ключові аспекти його антропологічної концепції.
- дослідити прагнення людини до становлення «надлюдини» у філософії Ніцше, виявивши можливі шляхи цього процесу.

- проаналізувати критику Ніцше сучасної культури як фактора, що перешкоджає становленню «надлюдини».
- виявити та проаналізувати можливі форми втілення ідеалу «надлюдини» в контексті філософії Ніцше.
- сформулювати та аргументувати логічно обґрунтовані висновки дослідження щодо концепту «надлюдина» у філософсько-антропологічному просторі Ніцше на основі проведеного аналізу.

Структура роботи: Наша дипломна робота складається зі вступу, основної частини, яка містить три розділи, підрозділів та висновків. У процесі дослідження були використані різні джерела. Основними працями дослідження були переклади оригінальних текстів Ніцше, додатково ми залучали праці інших філософів, які пропонували огляд та інтерпретацію творчості Ніцше, а також історико-філософські дослідження, присвячені його життю та інтелектуальній спадщині. Важливим аспектом роботи стало не лише залучення ідей Ніцше й інших дослідників, але й формування власного аналітичного погляду поданих джерел, розкриття їхнього значення та актуальності на основі сформованих висновків.

В першому розділі за для поглибленого дослідження, ми застосовували праці дослідників філософії Ніцше, зокрема праці Тараса Лютого, біографічні дані, переклади першоджерел, дослідницькі статті й відео та аудіоматеріали. У другому розділі ми брали за основу переклади першоджерел, дослідницькі праці інших філософів, а також власні аргументації щодо аспектів освітлених в цьому розділі. Для третього розділу ми використовували переклади першоджерел, дослідницькі статті, а також власні обґрунтування.

Теоретико-методологічні засади дослідження: Ідеал надлюдини в антропології Ніцше ґрунтується на **комплексному теоретико-методологічному підході**, що поєднує принципи історизму та

діалогічності з низкою спеціальних методів аналізу. **Теоретичною основою** нашого дослідження є розуміння філософських концепцій у їхньому історичному розвитку та взаємозв'язку. **Принцип історизму** передбачає розвиток ідеї надлюдини в рамках філософської спадщини Ніцше, зважаючи на хронологічний огляд його праць і трансформацію світогляду під дією історичного контексту. **Принцип діалогічності** дозволяє розглядати ідею надлюдини у її взаємодії з ідеями інших мислителів, як сучасників Ніцше, так і його попередників та послідовників. Послугуючись **текстологічним методом** було здійснено ретельний аналіз перекладів оригінальних текстів Ніцше з метою виявлення початкового значення та контексту вживання ключових понять, зокрема концепту «надлюдина». Застосування **контекстуального методу** допомогло нам розглянути філософські ідеї Ніцше у широкому соціокультурному, історичному та інтелектуальному контексті, виявляючи впливи та передумови формування його антропологічних поглядів. **Метод аналізу і синтезу** було використано за для виявлення ключових аспектів концепту надлюдини та формування цілісного розуміння досліджуваного ідеалу. Завдяки **критичному підходу** надано огляд аргументам Ніцше, можливих суперечностей і радикальних поглядів його концепцій, а також проаналізовано зростання інших можливих інтерпретацій надлюдини в рамках подальших філософських ідей і того, які наслідки це несе для сучасного світу. Відповідне застосування таких теоретичних принципів і методологічних підходів дозволяє нам здійснити глибоке, системне й обґрунтоване дослідження ідеалу надлюдини в філософсько-антропологічному просторі Ніцше, дозволяючи розкрити його сутність, зміст та актуальність в контексті сучасної філософської думки.

Джерельна база дослідження: У процесі дослідження було використано як першоджерела, так критичні науково-дослідницькі праці,

що в свою чергу дозволило нам всебічно охопити філософсько-антропологічний світ Ніцше, а також його провідний концепт «надлюдина». Основою аналізу слугували його головні твори: «Так казав Заратустра», «Весела наука», «Генеалогія моралі», «По той бік добра і зла», «Жадання влади», «Людське, надто людське» та «Ессе homo». Крім того, у роботі залучено твори Вальтера Кауфмана, сучасних українських дослідників, зокрема праці і статті Тараса Лютого, а також доступні відео-лекції, інтерв'ю, подкасти, дослідницькі бази джерел, які посприяли формуванню авторської інтерпретації ключових аспектів філософії Ніцше.

РОЗДІЛ I

ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ ФРІДРІХА НІЦШЕ: ПРОВІДНИЙ КОНЦЕПТ ”НАДЛЮДИНА”

Ідея Надлюдини (Übermensch) у філософії Ніцше є провідною в його світосприйнятті. Даний концепт зазнавав гучної критики з боку інших філософів, й тих хто був націлений на той духовний світ тогочасної культури, який потопав в традиційних цінностях, поняттях моралі й впадав у прірву під назвою нігілізм.

За Ніцше, образ надлюдини – це повна переоцінка цінностей, це та особистість, що живе за своїми власними законами і канонами. Надлюдина - це шлях самоперевершення. Концепт Надлюдини (Übermensch) став одним з гучних, можна навіть ствердити найгучніших, у творчості Фрідріха Ніцше. І це, власне кажучи не дивно, адже Ніцше прагнув самоперевершення, самовдосконалення й більш того, він описував нам це в свої творах, щоб ми люди прагнули цього, намагались віднайти свою суть, стати кращою, вдосконаленішою версією себе. І тут може виникнути невеличке питання, чи дійсно він намагався саме донести цю думку нам, прагнення самовдосконалення, самоперевершення? Відповідь нам відкривається при прочитанні його праць, зокрема «Так казав Заратустра» де через ідею пророка, який спустився до людей зі своєї печери, він намагається роз’яснити, пояснити нам, що потрібно прагнути йти до надлюдини, а існувати з ідеями, які є втраченими у пізнанні себе - ведуть до шляху останньої людини, жалкої форми людини. І цей виклад в такому казковому форматі з сильною, глибокою ідеєю й водночас в простому тлумаченні – розкривається для нас в більш зрозумілому сприйнятті. Тому, він намагався писати такою зрозумілою для нас людей мовою про складні речі, де немає місця слідам, які ведуть нас крізь незрозумілі водяні підтексти, що в свою чергу плутають і не підпускають

нас до самих себе.

Так, можна погодитись з цим, але чи не стає це всупереч ідеї повільного читання творів Ніцше, щоб кожен раз ми наново перечитували і усвідомлювали інший сенс написаних його слів й того, щоб хибно сприймати все те про що тлумачить Ніцше. «Людина не тільки хоче, щоб її розуміли, коли вона пише; вона так само точно хоче, щоб її не зрозуміли. ... [Деякі автори] не хотіли, щоб їх розумів "просто будь-хто".» (Kaufmann, 1974, с.343, р.381). Чи це не плутає нас ще більше у поглибленому вивченні самих себе через світосприйняття Фрідріха Ніцше? Насправді ж таки ні і як раз навпаки, повільне читання викладених ідей простими словами веде нас до аналізу речей в тому світлі в якому вони є насправді. Вони не плутають нас, не збивають зі шляху, як це можуть робити твори тих хто пише про щось просте незрозумілими формулюваннями, і ось цей зрозумілий для всіх виклад несе більше сенсу і прогресу у самовдосконаленні, і шляху до самоперевершення. Ніцше прагнув того, щоб ми повертались до його робіт постійно, кожен прочитану сторінку перегортали назад, наново читали й осмислювали. (Лютій, 2019, ч.02:20)

Важливо зазначити, що люди, які бажають власних змін, самовдосконалення й становлення себе як самодостатнього індивіда - обов'язково почують думки Ніцше й звернуться до його творів, а той хто бажає нічого не робити з собою й плисти за течією, йти за тими хто нав'язує їм «істинний» шлях – не доторкнуться до творів Ніцше, або якщо й доторкнуться, то просто не почують, не зрозуміють і будуть вважати Ніцше й подібних до нього особистостей дурнями й божевільними.

Тому, щоб краще зрозуміти трансформацію думок і ідей Фрідріха Ніцше, а також провідного його концепту «надлюдини», в цьому розділі нам варто зазирнути в його біографію як спосіб відкриття етапів становлення філософії Ніцше, провідні його твори в яких простежується еволюція ідеї надлюдини, а також співставити праці Ніцше і його ідеї з

працями дослідників його філософії.

Фрідріх Ніцше народився 15 жовтня 1844 року в невеличкому містечку Рекен в західній частині Німеччини, що поблизу Лейпцига. Життя філософа було пронизане постійним інтелектуальним пошуком через шлях особистих трагедій і радикальних філософських відкриттів, які в свою чергу змінили хід західної думки. Дата народження Ніцше, співпадає з датою народження саксонського короля Фрідріхом-Вільгельмом, ба більше батько Фрідріха Ніцше, Людвіг Ніцше, що був німецьким пастором, назвав свого сина в честь короля. (Лютий, 2019, ч.01:46)

Батько Фрідріха Ніцше помер у віці 36 років у 1849 році, через 5 років з моменту народження маленького Фрідріха. В п'ятирічному віці Ніцше разом зі своєю сім'єю переїхав до Наумбурга де зростав в родинному колі - матері, бабусі, тіток і молодшої сестри Елізабет. Дорослішання Ніцше в Наумбурзі, створили блискуче підґрунтя для його академічної кар'єри, що в свою чергу привело раннього філософа до кафедри класичної філології Базельського університету в 1869 році, де він став наймолодшим професором в цій галузі. За словами Фрідріха Вільгельма Рітчля, вчителя Ніцше, в своєму листі-рекомендації він відзначає неабияку перспективність учня, вказуючи на те, що «...він просто зможе зробити все, що захоче.» (Kaufmann, 1954. с.8)

Попри те, що Ніцше спочатку заглиблювався у філологію, паралельно з цим він глибше починає копати у напрямку філософії. Зацікавленість у світ філософії Ніцше була на початку під впливом творів Артура Шопенгауера та Фрідріха Альберта Ланге. Ще у студентські роки Ніцше доленосною подією в житті стала зустріч з композитором Ріхардом Вагнером. Ця дружба, що утворилась між ними стала натхненням до його філософської роботи «Народження трагедії з духу музики» (1872). Що правда, дана робота стала згасаючим моментом дружби Ніцше і Вагнера,

адже твір охоплював питання того, що загибель афінської культури V століття до нашої ери - стане початком відродження трагічної культури, для тогочасної Німеччини, яке буде спричинене музичною драмою Вагнера. Цей опублікований твір, спричинив наплив дискусій і критик з різних сторін, зокрема робота піддалась й критики німецького філолога Ульріхом фон Віламовіцем-Меллендорфом. Розрив близьких дружніх взаємовідносин з Вагнером - стало важкою втратою для Ніцше, але це відкрило двері до нового етапу становлення філософії Ніцше. (Anderson, 2017, р.1-2)

Важливим моментом в еволюції філософії Ніцше і в цілому життя - були його проблеми зі здоров'ям. З однієї сторони це приносило йому неабиякі страждання, постійну боротьбу, внутрішні конфлікти, а з іншої сторони це пронизувало його твори й власне буття зростанням ідеї любові до життя. Стан крихкого здоров'я Ніцше в 1876-1877 роках, змусив зробити крок до самостійної творчості й піти у відпустку з Базельського університету, що правда вже у 1879 році він пішов з посади професора остаточно. Так світ побачив в 1878 році філософську працю під назвою «Людське, надто людське», в якій відкрився абсолютно новий стиль письма: фрагментарний, афористичний, пронизаний критикою моралі й культури через відкидання метафізичних уявлень й ідеалізму. Після 1879 року для Ніцше стає розквіт його інтенсивної творчості, в якому він розвивав свій непідробний стиль написання. Майже кожного року, протягом десяти років, він публікував нову книжку. Таким чином у 1881 році світу відкрився перший твір цього десятирічного періоду «Ранкова зоря», який пустив паростки у бік критики моралі і релігії. Вже у 1882 році філософ публікує новий свій твір «Весела наука», який відкрив жорсткість у висловлюваннях, з гострою критикою до суспільства і затверджених канонів моралі і віри, що правда це прослідковується майже у всіх творах Ніцше. Це в свою чергу стає фундаментом для

постання ідеї «надлюдини» у його філософських поглядах, цей концепт ми розкриємо дещо пізніше в цьому розділі даної роботи, а поки перейдемо до твору, який розкрив нам цей концепт «надлюдини» - «Так казав Заратустра». Твір, що створювався між 1883-1885 роках відкриває нам ідеї, які сформовані остаточним уявленням філософії Ніцше, які він описує й в наступних своїх працях. Варто зазначити, що виклад думок в «Так казав Заратустра» є дещо художнього формату адже тут через образ пророка Заратустри ведеться виклад філософії Ніцше. Вслід за попереднім твором, Ніцше пише і публікує наступний твір «По той бік добра і зла», цей твір повертає нас до афористичного стилю написання, де приділяється увага більше психологічному аналізу й критиці культури. Після завершення творів «Так казав Заратустра» і «По той бік добра і зла», Ніцше пише і публікує в 1887 році твір «Весела наука», п'яту книгу в другому виданні використовуючи афористичний виклад думок, що правда вже в більш зв'язному між собою форматі. В 1887 році він публікує «Генеалогія моралі» в якому досліджує еволюцію моральних понять, здебільшого «доброго» і «злого». Далі, 1888 рік для Ніцше став досить плідним в написанні майбутніх творів: «Сутінки ідолів», «Антихрист», «Казус Вагнера», «Nietzsche contra Wagner», а також значну частину його посмертної «Волі до влади», як і автобіографічний твір «Ессе Homo». Це був останній рік коли Ніцше ще не впав у божевілля. (Anderson, 2017, p.3-4)

Попри так звану свободу в написанні цього періоду десяти років, життя паралельно підносило йому постійні випробування у вигляді мігрень, нудоти й проблемами із зором. Так через свій хворобливий стан і прагнення поліпшення здоров'я він вимушений постійно змінювати місце свого перебування, зими він проводив біля Середземного моря (найчастіше в Італії), а літа проводив у Швейцарії, Зільс-Марії.

Останні одинадцять років життя Ніцше, після 1888 року, були

отруєні важкою хворобою. Після психічного зриву він назавжди залишився поза активною творчою діяльністю. У цей час діяльність Ніцше перейняла на себе його молодша сестра Елізабет. Вона опікувалась літературною спадщиною свого брата, публікуючи твори, зокрема й ті, які викликали суперечки через її власні антисемітські упередження неприйнятні для самого філософа. Фрідріх Ніцше помер у віці 55 років 25 серпня 1900 року. (Anderson, 2017, p.5-6)

Отже, знаючи біографію Ніцше нам стає легше виокремити три періоди формування його філософських ідей і творів.

Шлях філософії бере початок в період 1872-1876 роках, який ознаменувався захопленням мистецтва і метафізики. Цей період став метафізичною естетичною фазою, закарбованою впливом філософії Артура Шопенгауера та музичної драми Ріхарда Вагнера. Ніцше був молодим неабияк талановитим класичним філологом, який шукав ключ до розуміння первісної природи свідомості в мистецтві, особливо в грецькій трагедії. Тут ми бачимо певне протистояння аполлонівського (світлого, впорядкованого) та діонісійського (темного, хаотичного) начал, які в гармонійному союзі, на думку Ніцше, породили розквіт грецької трагедії. Сприймавши ідею Шопенгауера про світ як сцену боротьби з ірраціональною «волею», Ніцше намагався віднайти в трагічній реальності не лише волю, але й джерело творчої енергії. Його захоплення музичними драмами Вагнера як відродженням духу Давньої Греції перетворилося на переконання у здатності мистецтва пробуджувати в людині глибокі емоції та руйнувати ілюзії. (Лютій, 2024, с.46) Ранній період молодого філософа позначено творами «Народження трагедії з духу музики» та «Невчасні міркування».

Наступний період позначається в період 1877-1882 роках, цей період був часом радикального переосмислення ідей попереднього періоду. Розрив з Вагнером, а також проблеми зі здоров'ям змусили Ніцше

відверто триматися подалі від метафізики і звернутися до дедалі більшого позитивізму та скептицизму. Саме на цьому етапі можна відчутти вплив науки і психології в його бажанні вивчати людську поведінку, мораль і суспільство насамперед з історичної та еволюційної точки зору. Саме в цей період він також розробив концепцію «вільних духів», незалежних мислителів, які можуть критично оцінити будь-яку встановлену догму. Тому в роботах «Людське, надто людське», «Ранкова зоря» та «Весела наука», що знаменують початок цього етапу - Ніцше застосував новий афористичний стиль і таким чином заклав підґрунтя для майбутньої «Генеалогії моралі», поставивши під сумнів універсальність моральних концепцій та дослідивши їхнє історичне походження.

Починаючи вже з 1883 року, філософія Ніцше набула остаточного формування.

Кульмінацією його філософських пошуків став пізній період, адже звільнившись від тягара викладання, він почав присвячувати весь свій час творчості і створив найбільшу кількість робіт. Ключовим поняттям цього часу є «воля до влади», яку Ніцше приймає за основний мотив життя, за його поштовх до зростання і самоподолання. Центральним ідеалом цього зрілого етапу постає концепт надлюдини (Übermensch) – символ подолання нігілізму та створення нових цінностей у світі, що втратив старі орієнтири. Тема «вічного повернення» також детально обговорювалася як складне етичне та космологічне питання. Саме в цей час Ніцше висунув концепцію переоцінки всіх цінностей, в якій запропонував радикальний перегляд традиційних моральних, релігійних і метафізичних уявлень. Його праці «Так казав Заратустра», «По той бік добра і зла», «Генеалогія моралі», «Сутінки ідолів», «Антихрист» з'явилися як кульмінаційний момент його філософського бунту проти усталених істин.

Ось чому філософський шлях Ніцше – це динамічна еволюція, від

ранніх естетичних пошуків до зрілої і радикальної критики. Кожен з цих періодів набув свого важливого значення у формуванні самодостатньої концепції, яка і сьогодні продовжує впливати на філософську думку та культурні дискусії.

Настав час перейти до головного питання цієї кваліфікаційної роботи - питання «надлюдини» (Übermensch). Безперечним стає те, що концепція надлюдини стала найвідомішою й водночас зазнала неоднозначного ставлення й критики з боку інших мислителів й загалом суспільства у філософії Ніцше. Дана ідея не є тим як має виглядати ідеалізований образ панівної гілки суспільства чи так званого політичного лідера як це часто ми вбачаємо в сформованих думках того періоду. Насправді ж концепт «надлюдини» розкриває нам глибшу ідею. В першу чергу це шлях - шлях самоперевершення, це не є збіркою так званих правил і того, як стати цією досконалою людиною. Адже, кожен шлях до становлення самоперевершеної особистості є індивідуальним. Наступне, що ми мусимо виокремити в питанні розкритті даного концепту так це те, що надлюдина – це та особистість, яка не йде шляхом нав'язаних традиційних цінностей, натомість вона створює свої власні цінності і йде шляхом індивідуальності при цьому формуючи свою волю до влади у всій своїй глибині.

За для розкриття повної характеристики надлюдини, нам варто звернутись до його творів, адже в них ми спостерігаємо за еволюцією становлення цього концепту.

В своїх творах Ніцше так би мовити описує себе, хоча він часто розділяв свої твори від самого себе, вкладаючи нам ідею того, що одна справа його книжки, інша вже справа він сам. Але якщо ми не доторкнемося до біографії Ніцше, то в розумінні прочитаних його творів нам буде складно розібратись. (Лютий, 2019, ч 00:58) Тут варто виділити, один із останніх дороблених творів Ніцше «Ессе homo», який дещо вказує

на це.

В цій роботі Ніцше розкриває суть всіх свої головних творів, а також й оцінює свою філософію і її роль в історії філософії. Також невеличкий такий факт про цю працю. Переклад з латини назви даного твору означає, як «ось людина» і саме ці слова за Євангелієм промовив Пилат вказуючи на Ісуса. Це виглядає з боку Ніцше дещо іронічно, оскільки використання даної фрази демонструє нам, як філософ представляє самого себе як пророком нового світогляду. Що ж стосується надлюдини тут, то він вказує на те, що Заратустра це той образ що є надлюдиною. Це свідчить про новий головний концепт наступної епохи, який замінить традиційне поняття моралі й релігії в культурі.

«— У моїх творах стоїть моя Заратустра сама за себе. З ним я дав людству найбільший подарунок, який коли-небудь був йому даний. Ця книга, з одним голосом протягом тисяч років, є не тільки найвищою книгою, яка існує, справжньою високогірною книгою - весь той факт, що людина лежить на величезній відстані під ним - вона також найглибша, народжена з найпотаємнішого багатства істини, невичерпного колодязя, в який жодне відро не опускається, не піднявшись, наповнене золотом і добротою.» (Ессе homo, 1888, ч.4)

Вперше де нам була подана ідея «надлюдини» (Übermensch) у філософії Ніцше, було в творі «Так казав Заратустра». В даному творі надлюдина розкривається для нас як основний образ так званого ідеалу й того як цей образ має стати перевершенням звичайної, сучасної людини, а також і останньої людини. Надлюдина стає тією, що перевертає з ніг на голову традиційні цінності й створює власні. Адже не є секретом той момент, що традиційні поняття, фундамент моралі і віри втратили своєї впливовості, сили на людей. Варто також уточнити той момент, що Ніцше суттєво критикував і засуджував саме християнську віру, але це в більш розгорнутому вигляді ми проаналізуємо в наступному розділі

нашого дослідження.

Ідея «надлюдини» за Ніцше мала своє продовження й в інших його творах, які доповнюють і розкривають для нас з ще більших сторін образ концепту «надлюдини». Зокрема це були і є такі твори як: «Жадання влади», що правда даний твір не був завершений Ніцше і вже дописувався його сестрою, та попри це в даній роботі чітко прослідковується ідея того як поняття «воля до влади» максимально точно поєднується з надлюдиною і виступає як рушійна сила до становлення з людини в надлюдину. В творі «Весела наука» Фрідріх Ніцше висловлюється жорстко, з гострою критикою до суспільства і затверджених канонів моралі і віри. Одним з гучних його висловлювань є - «Бог помер» і це в свою чергу стає фундаментом для постання надлюдини. В праці «По той бік добра і зла» Ніцше більш філософськи поглиблюється в ідеї самоперевершення, самовдосконалення й знову ж таки критики моральних цінностей й моралі загалом. В творі «Генеалогія моралі» філософ більше підводить нас до аналізу моральних структур, які має перебороти надлюдина. Дані праці, які занурюють нас у роздуми, ідеї й світогляд, через шлях самопізнання Ніцше, створюють цілісний простір формування ідеї «надлюдини» - не тільки, як казковий філософський образ, а як серйозну, гучну заяву на нову філософську концепцію, що об'єднує переоцінку цінностей й творення нових, подолання нігілізму, волю до влади й ідею вічного повернення.

В даному Розділі, ми розглянемо не тільки його твори через які ми спробуємо розкрити еволюцію поняття надлюдини у філософії Ніцше, а також ми маємо на меті проаналізувати витoki поняття *Übermensch* Для початку спробуємо охарактеризувати еволюцію ідеї надлюдини через призму його творів, а далі доєднаємо інтерпретації використання інших мислителів поняття *Übermensch* ще до того, як це зробив Ніцше.

Початок, так би мовити, передумов до виходу ідеї «надлюдини»,

розкривається в творі «Весела наука». Даний твір гучно нам подає звістку про те, що «Бог помер». Насправді, Ніцше не подавав нам ідею того, що славнозвісна особистість Бог - взяв і помер. Зовсім ні, тут радше говориться про те, що Бог тлумачиться як віра, віра в будь що й кого. Тому Ніцше спостерігаючи за так би мовити розвитком суспільства і установлених норм, порядків - вказує на те, що всі цінності будь-то моральні, матефізичні, культурні – вмерли, вони не мають нічого спільного з тим що намагаються донести до суспільства. Тобто ця ідея смерті Бога вказує на те, що варто зробити повну переоцінку цінностей, адже старі канони є знищеними.

Ніцше подає нам це чітко, в одному з фрагментів, через образ пророка-навіженого, який розказує, що людство ще не усвідомило, що вони врешті решт втратили і якого масштабу втрати віри це сягає.

«- Оскільки багато хто з тих, хто не вірив у Бога, стояли там, він дуже засміявся. Він був загублений? сказав один. Він заблукав, як дитина? сказав інший. Або він ховається? Він нас боїться? Він пішов на корабель? емігрували? - тому вони кричали і розгублено сміялися. Великий чоловік стрибнув посеред них і пронизав їх очима. "Де Бог? Він плакав, я хочу тобі сказати! Ми вбили його, — ми з тобою! Ми всі його вбивці!... Ця величезна подія все ще в дорозі і блукає, - вона ще не дійшла до вух людей.» (Весела наука, 1887, ч.125)

Наступним і головним твором, який відкриває нам двері до образу надлюдини, є «Так мовив Заратустра». Виклад твору схожий на поетичну притчу, така своєрідна повчальна казочка, але глибина і сенс в простому викладі складних речей, який вона транслює досить таки вражає. Тут Ніцше через образ пророка Заратустри проголошує про нову, вдосконалену людину «надлюдину» це в свою чергу має стати новим ідеалом прагнення людства. Але суспільство в творі це не оцінює, вони просто стоять собі в натовпі і сміються із Заратустри. Це чітко ми бачимо

в той момент, коли Заратустра проводить межу між «надлюдиною» і «останньою людиною», які в свою чергу є протилежностями один одного.

« - Ось що скажу я вам про надлюдину!

Надлюдина – це сенс світу. І нехай ваше жадання скаже: хай надлюдина стане сенсом світу!

Заклинаю вас, брати мої, лишайтесь вірні світові й не вірте тим, хто вам каже про понадземні надії! То отруйники – байдуже, знають вони про це чи ні.

Ті вмирущі й самі отруєні зневажають життя, від них уже навіть стомилася земля. Тож нехай вони згинуть!

Дивіться, я передвісник блискавки і важка краплина із хмари, але ім'я тої блискавки – надлюдина. По цих словах Заратустра знову подивився на людей і замовк. "Стоять собі, – сказав він до серця свого, – і сміються. Ні, не розуміють вони мене, слова мої не для їхніх вух.

Може, треба спершу повідривати їм вуха, щоб вони навчилися слухати очима? Отже, промовлятиму до їхньої пихи. Отже, я казатиму їм про того, кого найбільше зневажають, а це – остання людина". І так сказав Заратустра людям: – Настає той час, коли людина поставить собі за мету саму себе. Настає той час, коли людина посіє зерно найвищих своїх сподівань.» (Так казав Заратустра, 1976, ч.3)

В свою чергу Кауфман в момент дослідження і перекладу цього твору зробив висновок щодо цієї праці, досить коротко підсумовуючи і вказуючи на неабияку унікальність і прорив твору, як для людства так і для самого Ніцше.

«Заратустра — це не лише джерело ідей, а й визначний літературний твір і особистий тріумф» (Kaufmann, 1954, с.111)

Далі ми розглянемо твори, «По той бік добра і зла» і «Генеалогія моралі», які є окремими працями, але дуже схожі, і за тематикою, і ідеями

в цілому. Дані роботи дають нам поглянути на ідеал надлюдини в більш філософському форматі без поетичного викладу. В творі «По той бік добра і зла» Ніцше вказує на поняття «вільні духи» - мислячих людей, що не бояться вийти за межі звичних ідей, думок суспільства. Ніцше вбачав у «вільних духах» сміливих дослідників нових ідей, які за допомогою руйнувань застарілих цінностей готують шлях за для появи філософів майбутнього, що стануть передумовою до виходу надлюдини. Таким чином вони є перехідною ланкою від критики традиційної моралі до створення нових цінностей. (Ніцше, 2002, с.44) В творі «Генеалогія моралі» філософ вводить поняття «мораль рабів» і «мораль панів», вказуючи на те, що надлюдина є втіленням «моралі панів», оскільки вона власноруч створює нову систему цінностей. (Leiter, 2004, р.3.2) Варто зазначити, що Ніцше не вказує в цих працях поняття «надлюдини» в прямому значенні, натомість він описує шляхетну людину в «Генеалогії моралі» і вільним духом в «По той бік добра і зла». В даному випадку, ці формулювання, які вказують на досконалу людину є тими, які створюють свої, власні цінності, а це в свою чергу цілком і повністю відноситься до ідеї надлюдини. Тут він вказує на те, що поняття «добра» і «зла» є умовними і через підґрунтя традиційної етики можна вважати зруйноване. Адже надлюдина це та особистість, що сама створює мораль і вона не може бути в межах звичних категорій нав'язаних суспільством чи релігією як добро і зло, біле і чорне. (Ніцше, 2002. с.195-196. 2-3 афоризм)

«Мандруючи царинами багатьох і витончених, і примітивних систем моралі, які досі панували на світі або й далі панують, я повсякчас зауважував, що певні риси закономірно повторюються й тісно між собою пов'язані, аж поки нарешті мені відкрилися два основні типи і одна кардинальна різниця між ними. Існує *панська мораль* і *рабська мораль*...Людина шляхетної касты за мірило вартостей має *себе*, їй не

потрібне схвалення, вона каже: «Шкідливе для мене - шкідливе саме собою», вона усвідомлює себе тим, хто взагалі надає речам гідності, вона — *творець вартостей*. Вона шанує все, що має в собі, і така мораль — самозвеличення » (По той бік добра і зла, 1886, с.60, ч.260)

Останнім твором Ніцше де розглядалась надлюдина є «Жадання влади», що правда дана праця була незавершеною і випускалась, дороблювалась, поєднувалась з уривками напрацьованих Фрідріха Ніцше іншими людьми. Тут філософ поєднує «надлюдину» з «волею до влади», нігілізмом і «вічним поверненням», в новий метафізичний світ. Надлюдина тут уособлюється не як та, що є просто вдосконаленою, розумною, доброю людиною, а й тією, що самоперевершується незважаючи на ті обставини, труднощі, які трапляються на її шляху. Вона несе в собі потужну енергію з жагою до життя, стійкість й зростання себе як особистості на шляху до самоперевершення.

«Мені відкрилося болюче, страхітливе видовисько: я підняв завісу над занапащеним людством. Ці слова, що злетіли з моїх вуст, вільні принаймні від підозри, ніби в них криється моральне засудження людства...

Тварина, вид, індивід занапащаються тоді, коли втрачають свої інстинкти; коли обирають те, що їм шкодить, і потім до нього прагнуть. Історія "високих почуттів", "людських ідеалів", – може, я й мушу її викласти, – це вже майже пояснення, чому людина така занапащена. Саме життя постає переді мною як інстинкт зростання і тривкості, накопичення сил і влади; де бракує жадання влади, там занепад. Я вважаю, що цього жадання бракує всім найвищим людським вартостям, – натомість, прикрившись священними іменами, запанували занепадницькі, отже, нігілістичні вартості.» (Жадання влади, Антихрист, 1899, ч.6)

Зробивши аналіз творів Фрідріха Ніцше ми спостерігаємо за тим, як образ надлюдини огортає майже всі його твори й уривки, навіть там де

про надлюдину прямо не сказано, але ці думки, ідеї філософа дають нам чітко зрозуміти, що надлюдина займає значне, навіть можна сказати найважливіше місце у його філософській доктрині. Оскільки ідея надлюдини відкриває нам шлях до вільної, сильної, творчої, незалежної особистості зі своїми цінностями, думками, ідеями до тієї, що сама створює своє життя, свою історію, попри всі утиски суспільства та перешкоди.

Надлюдина за Ніцше це не пропозиція на те, щоб стати кимось іншим – це вихід за рамки, які ми власноруч збудували, й заклик до розкриття усього того прекрасного, творчого, здібного, що є всередині нас. Це і є шлях особистісного зростання і розвитку. Надлюдина – це не про миттєве перетворення і подолання власних обмежень. Це постійне, безкінечне становлення себе, де кожен твій крок, кожна твоя спроба в подоланні того ким ти був, ким ти є – наближає тебе до надлюдини.

Надлюдина бере на себе повну відповідальність за створенні нею цінності й вчинки. Адже вона залишається віч-на-віч з собою після «смерті Бога», після виходу нав'язаних істин й зовнішніх гарантій, які привели до тотальної свободи і тільки залишається це прийняти й усвідомити. Вона виконує свою долю самостійно, своїми руками. Може здаватись, що надлюдина є чимось недосяжним, оскільки це безкінечний процес у самоперевершенні. Але в людському розвитку немає сталості. Сам факт уявлення кращої версії себе вже слугує неабияким стимулом до саморозвитку, й того ким ти можеш стати. Ми часто намагаємось знайти певну стабільність, хоча це пряме значення до слова регрес. Стабільність не може співіснувати з розвитком, адже у випадку стабільності це руйнування й існування, а у випадку розвитку самовдосконалення і життя.

Варто зазначити, що Ніцше не перший хто використав у своїх працях термін *Übermensch*. За Кауфманом концепт «*hyperanthropos*» вживався ще у творах античності, зокрема в творах Люціана. В спектрі

німецької мови поняття *Übermensch* використовували й інші філософи такі, як Г. Мюллер, Й. Г. Гердер, Новаліс, Г. Гейне і особливо, Й. В. Гете стосовно Фауста. (Цибульська, 2015, с.1) Також Ральф Волдо Емерсон описував *Over-soul*(Над-душа) в своїх працях, що правда Ніцше був ознайомлений з його працями. Але більш наявний вплив ідеї *Übermensch*, для створення концепції надлюдини у філософії Ніцше, привніс Фауст(Гете) зі своїм концептом «*beyond-man*». Поняття *Übermensch*, насправді досить складно перекласти. Кожен хто використовував поняття, які позначали б щось схоже до ідеї досконалого виду особистості з префіксом *Über* - все одно мали відображення схожих, але різних інтерпретацій поняття надлюдини. Врешті-решт, *Übermensch* до сих пір є таким, що складно перекласти. (Цибульська, 2015, с.2)

Підсумовуючи перший розділ, варто зазначити, що філософська антропологія Фрідріха Ніцше розгортається навколо ключової ідеї «надлюдини» як нового ідеалу прагнення людства. Надлюдина в уявленні Ніцше це не тільки ідеал, а також і заклик до глибинного перетворення людської природи, який передбачає самоперевершення й створення нових, власних цінностей. У цьому розділі ми спробували детально розглянути як історичний шлях Ніцше поєднаний з його творами. Розглянули еволюцію надлюдини виходячи з праць філософа, а також поєднали і розгорнули детальніше про походження поняття «надлюдина» (*Übermensch*) й її трансформаційний шлях.

РОЗДІЛ II

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ФРІДРІХА НІЦШЕ

Ми зазначили раніше в попередньому розділі, що ідея «надлюдини» (Übermensch) у філософії Фрідріха Ніцше є провідною в його світосприйнятті. Цей концепт зазнавав гучної критики як з боку інших філософів, так і з боку тих, хто був зорієнтований на духовний світ тогочасної культури, який потопав у традиційних цінностях і моральних поняттях, та впадав у прірву, що має назву «нігілізм».

Антропологія Фрідріха Ніцше й поглиблення у її вивчення є дещо складним і цікавим процесом, а також таким, що з кожним новим прочитанням його робіт занурює тебе у новий світ думок, схожих з попередніми, але вже іншими. Ніцше став одним з найвпливовіших філософів XIX століття, а також тим, чиї роботи й власні думки критикували, видозмінювали, спростовували з моменту їх оприлюднення й до сьогодні. Але попри критику, на перший погляд нескінченну - він зробив цінний внесок у розвиток антропологічних досліджень, що триває й донині.

Та кількість творів, робіт, за якими ми можемо знати Фрідріха Ніцше, я б сказала, не зовсім повністю відкриває нам двері до світу його думок. Адже існує велика кількість тих творів, написаних Ніцше, що не досягли моменту свого оприлюднення в той період, коли його серце ще билось. Тому той об'єм уривків його творів були видозмінено після його смерті, а деякі - спаплюжено. Більш за все це стосується концепції «надлюдини».

Знаючи історію Ніцше в поданій інтерпретації попереднього розділу, ми можемо виокремити той факт, що в нього було дуже непросте життя. Попри той хворобливий стан, який випробував його стражданнями кожного дня, він діставав зі своєї душі ідеї щодо любові до життя, в той

самий час, коли стан його життя був на межі зникнення. Власне кажучи, такі труднощі й спонукали його на переоцінку й критику християнської етики, в якій головними ідеями виступають «життя» після смерті, підкреслюючи нам те, що ти мусиш прожити в стражданнях, бути рабом, щоб тільки після цього періоду, як твоя душа покине тіло, потрапити в кращий світ, потойбічний світ. Фрідріх Ніцше з даною ідеєю не погоджувався і, в свою чергу, висунув концепцію «вічного повернення», яка звертає увагу на те, що варто прожити життя з жагою до життя, попри всі страждання й виклики, щоб навіть після того, як твоє життя підійде до завершення, прагнути його повернення. В даному розділі, задля кращого розуміння й усвідомлення філософії Ніцше, а також головного концепту надлюдини, нам варто розглянути його ключові ідеї і місце людини в антропологічній системі. Для детальнішого аналізу ми застосуємо головні твори філософа, а також праці інших дослідників філософії Ніцше.

2.1 Людина і її місце у філософській антропології Фрідріха Ніцше

Погляди Фрідріха Ніцше стосовно людини можна сміливо охарактеризувати як радикальні й новаторські. Він сприймає людину як тією, що має перевершити саму себе, адже вона знаходиться на тому етапі свого розвитку, який має пройти шлях від «до» й до «після». Тому він і відкидає ідеї щодо звичної природи людини, утворені релігійними традиціями, мораллю та метафізикою.

Концепція людини за Ніцше заперечує звичайне уявлення про людину, як про досконалу й остаточно сформовану істоту, адже вона якраз і знаходиться дещо на межі недосконалого стану у світі природи.

«Людина – це те, що треба подолати. Що ви зробили, аби її подолати? Всі істоти досі створювали щось вище від себе, а ви хочете завернути назад цю потужну течію і скоріше ладні вернутися до звіра, ніж подолати людину?» (Так мовив Заратустра, 1976, ч.3)

Тому людина, за ідеєю Ніцше, — це певний міст між твариною і надлюдиною (Übermensch), тим, ким має стати людина в майбутньому, подолавши свої бар'єри, недосконалості й виклики. Адже людина ще не дійшла до кінцевої мети свого формування. Це чітко простежується в праці Ніцше «Так казав Заратустра».

«— Людина, — це линва, напнута між звіром і надлюдиною, — линва над прірвою. Небезпечно ступати на линву, небезпечно йти по ній, небезпечно озиратися, небезпечно від страху здригнутися й зупинитись. Велич людини в тому, що вона міст, а не мета, і любити людину можна тільки за те, що вона — перехід і загибель.» (Так казав Заратустра, 1976, ч.4)

Даний шматочок з твору Ніцше чітко підкреслює ось цю перехідну межу між світом тварин і надлюдиною - тією вищою ступінню існування, яка є втіленням різних аспектів, таких як воля до влади, творчість, сила й внутрішня самодостатність. Людина постійно балансує між своїми інстинктами і прагненням своєї досконалості.

Попередньо ми звертали увагу на те, що Фрідріх Ніцше критикує традиційне уявлення про людину, яке формувалося під впливом таких напрямків, як релігія, мораль і метафізика. Цей вплив в певній мірі є надуманими канонами, що й стримують нас від нашого істинного розвитку з моменту нашого народження.

Твір Ніцше «Жадання влади» в книзі першій «Антихрист» чітко заявляє, вже з назви, про гостроту висловлювань, що міститимуться в тексті. І насправді, після прочитання, напруга від критики Ніцше осмислюється ще жорсткіше, як натягнутий високовольтний дріт. Ми можемо простежити, як філософ засуджує християнство за пропагування слабкості як прояву доброчесності й певною мірою покірності, а також за те, що релігійна течія загнала людину в рамки безпорадності. Але більш чіткою характеристикою цієї пропаганди буде те, що християнство

створило ілюзію того, що людина є грішна, адже прояв сили є неприпустимим за цією ідеологією. І для того, аби вийти з цього жалюгідного стану, людина мусить шукати визволення з цього становища в потойбіччі. Ніцше приводить приклад загибелі Паскаля, який вважав себе спотвореним первородним гріхом, але насправді, за словами філософа, його знищило християнство. І тут ми чітко бачимо як Ніцше викриває християнську мораль, яка намагається за рахунок сумнівного панування одних людей над іншими обґрунтувати пригнічення їх самих.

«Християнство аж ніяк не слід оздоблювати й прикрашати: воно стало смертельним ворогом цій вищій людині, засудило всі її провідні інстинкти і виділило з них зло і злих; сильна людина - це зразок негідника, "прокляте поріддя". » (Жадання влади, Антихрист, 1899, ч.5)

Ніцше був тим, хто не боявся гучних і в'їдливих висловлювань, він був рішучим у своїх принципових поглядах і в тому на що дійсно слід звернути увагу. Таким гучним, агресивним його висловлюванням стало: «Бог мертвий». Це зовсім не означає, що найдосконаліша особистість - Бог - взяв і помер у прямому значенні цього слова. Це вказує радше на те, що люди настільки розчинилися в християнській ідеології, настільки забули про свою сутність, стверджуючи якісь сумнівні моральні принципи, які насправді не несуть жодної суті, а тільки прокладають шлях до регресивного існування в цьому житті. Вони живуть так, наче Бога взагалі не існувало. Для Ніцше ідея Бога радше відображається в тому, що це є тим, що є всередині кожного з нас - віра, і навіть неважливо, чого вона стосується. Адже вона може бути будь-чим: тим, що є чимось більш моральним, глибшим й таким, що є в кожному з нас, просто це потрібно розгледіти, попри всі переконання інших людей, ідей, канонів.

« Я засуджую християнство, я підношу проти християнської церкви найстрашніше з усіх обвинувачень, які будь-коли лунали на землі. Я вважаю його найогиднішим розбещенням, яке лише можна уявити, і

примічаю в ньому потяг якомога розбещувати й далі. Християнська церква занпащує все, чого торкнеться: знецінює будь-яку вартість, перетворює правду в брехню, справедливість – у душевну ницість. А дехто ще зважується нагадувати мені про її "гуманні" благословення! Усувати халепи і притуги суперечить її розумінню вигоди: адже вона живе з тих притуг і, щоб увічнити себе, сама їх і створює...» (Жадання влади, Антихрист, 1899, ч. 62)

Критика моралі за Ніцше перекреслює мораль у її традиційному розумінні, адже виносить думку, що дана концепція є «мораллю рабів». При цьому всьому повністю перекреслюючи нав'язані уявлення про «добро» і «зло» вважаючи їх в традиційному розумінні виключно соціальним конструктором, а не відображенням об'єктивної істини. У цьому випадку, як і в релігійному аспекті, йдеться про певне підкорення людей без шансу особистісного розвитку. Адже такий спосіб контролю над людьми створює умови для знищення їхньої індивідуальності, самовдосконалення, що є вигідним для тих, хто намагається бути на верхівці людства. У такому аспекті це допомагає стримувати індивідів від висловлювань, дій, думок і від того, аби не перешкоджати негативним умислам умовних панів задля отримання бажаного, а чого саме — це вирішує кожен з тих, хто перебуває «зверху». Скільки разів за своє життя ми зіштовхувалися з моральними маніпуляціями в різних системах суспільства, перелічити досить складно. У деяких фрагментах нашого життя це приводило нас до нескінченних, на перший погляд, обмірковувань і аналізу того, що ти живеш не так, як потрібно. Тоді виникає питання: а як тоді потрібно? Як жити так, щоб ти прагнув розвитку, самореалізації, самовдосконалення, обрав для себе те, чого ти бажаєш, ким ти дійсно хочеш бути, якщо під впливом примусових моментів стримування ти на певний час зіштовхуєшся з тим, що живеш не так, як вимагає цього система, мораль, і поступово втрачаєш себе?

Тому Ніцше, який спостерігав за подіями свого часу, і, власне кажучи, чії ідеї щодо подій, які відбуваються через два століття - не втрачають актуальності, а навпаки, ми постійно зіштовхуємося з цими обмежувачими установками, які порушують наш істинний шлях до перетворення в надлюдину. І Ніцше тому й негативно, з повною відразою критикує обмежувачі моральні дії в становленні людини в надлюдину, адже традиційні моральні цінності постійно перешкоджають нам. Це як постійно бачити один і той самий сон, з трохи різною інтерпретацією, але однаковою суттю протягом усього життя, який ти намагаєшся забути чи видозмінити, але в тебе не виходить, адже вплив систем намагається тебе зруйнувати й не дати тобі забути цей сон, той, який змусить забути себе й обрати сліпий шлях існування, а не життя. І саме болюче в цьому всьому, що людина буде шукати відмазки для цього жахливого сну, тому що вона захоче піти шляхом меншого супротиву – плисти за цією течією-прірвою, тим самим віддаляючись від себе, свого внутрішнього всесвіту.

А якщо спробувати робити маленькі кроки в поглиблення себе та своїх істинних бажань, які розкриють тебе, і ти ставатимеш менш вразливим до цих обмежень, що приведуть тебе до шляху, де краще спробувати пропрацювати цей жахливий момент і наповнити себе, вийти на шлях самопізнання. Тим самим побачити інший сон, той, який не кидатиме тебе у вічний аналіз того, що ти живеш не так, як того вимагають, той, який стане яскраво-кольоровим полотном замість сірого чи навіть чорного у світі примар той, який не стане руйнувати тебе за для того, щоб хтось вільно керував твоїми світами.

«Надлюдина», звільнившись від тягаря цих нав'язаних моральних догм, здійснює сміливий акт переоцінки всіх цінностей. Вона не керується зовнішніми авторитетами чи страхом покарання, а черпає свої моральні орієнтири з власної внутрішньої сили та розуміння того, що сприяє її зростанню, самореалізації та утвердженню її волі до життя. Для

«надлюдини» «добро» – це те, що підносить її, робить сильнішою, радіснішою та продуктивнішою. «Зло» ж, навпаки, є все те, що пригнічує її життєву силу, викликає слабкість та занепад.

Цей процес створення власної системи цінностей не є свавіллям чи егоїстичним потуранням власним примхам. Він вимагає глибокого самопізнання, чесності перед собою та мужності прийняти відповідальність за власні моральні вибори. Надлюдина усвідомлює, що з втратою зовнішніх моральних орієнтирів на її плечі лягає тягар самотійного визначення сенсу та цінності її дій.

Таким чином, переосмислення добра і зла є ключовим елементом у становленні надлюдини.

Рішуче порвавши з християнським моральним ідеалом, який у попередніх розділах ми вже розглядали як втілення «рабської моралі» Ніцше відкидає його прославлення - слабкості, смиренності та орієнтацію на потойбічне існування як таке, що відвертає від повноцінного земного життя. Він протиставляє цьому «мораль панів», що ґрунтується на силі, творчості, самоствердженні та відповідальності, рушійною силою якої є вже знайома нам концепція «воля до влади» – фундаментального інстинкту самозбереження та зростання. Засуджуючи християнські цінності як такі, що пригнічують природні інстинкти та життєву енергію, філософ закликає прийняти земне буття в усій його повноті, з його радощами та стражданнями, цінувати тілесність, інстинкти та прагнути до самореалізації тут і зараз, а не в ілюзорному «іншому світі». Вже згадана нами «смерть Бога» символізує не лише втрату віри в релігійні догмати, але й крах усієї системи традиційної моралі, що на ній трималася, відкриваючи перед людством необхідність самотійного творення нових цінностей, звільнених від небесних ілюзій з непохитним фокусом на утвердженні сильного, радісного та автентичного земного життя.

Критика Фрідріха Ніцше щодо метафізики обумовлюється тим, що

вона не працює з усіма осмисленнями як цілісний механізм. Адже наука, хоч і має свою силу в конкретних напрямках, та все одно, навіть із цією силою, їй не вистачає об'єктивності в осмисленні нашого світу як чогось цілісного. Ніцше тому й вважає, що філософія відійшла від науки в інший бік через те, що вона почала шукати не те, що є істинним, а те, що приведе людину до щастя. І тому філософія намагається з кожним разом якось охарактеризувати, обґрунтувати пізнання, навіть якщо це кидає протиріччя в бік наукових підходів. Цьому можна завдячувати мистецтву й тому як філософія з ним поєдналась. Адже мистецтво надає нашому життю певної глибини, багатогранності, а наука ставить нам обмеження у вигляді фактів, що, своєю чергою, і призупинило прогресивність науки.

Фрідріх Ніцше у своїй роботі «Людське, надто людське. Книга для вільних умів» розглядав метафізичний світ як такий, що навряд чи можна заперечити, і скоріше за все, він таки існує, але знання метафізичного світу є дещо непрактичними. Ніцше вказує нам на те, що метафізика намагається пояснити нам природу пневматично, що дуже схоже на те, як вчені й церква зробили з Біблією, а саме те, що пояснення щодо природи викривлені містичними й алегоричними тлумаченнями, замість того, аби просто пояснити нам це в такому вигляді, як те чи інше було написано, щоб ми не припускали якогось подвійного сенсу.

Ніцше пояснює, що все проходить через нашу голову, наші обмеження, і ми не можемо просто взяти й позбутися цього, але тут філософ пропонує нам цікаве питання: а що б відбулось у світі, й взагалі що залишилось би від світу, якби ми взяли й позбулися цієї голови та цих обмежень? Дане питання має безперечно науковий підхід, який навряд чи здатний охопити емоціями хвилювання людини. І навіть увесь той спектр емоцій — від привабливості до жаху, — який охоплює метафізика, було утворено не під впливом ясних умів і кращими методами пізнання, а навпаки, жахливими методами пізнання, оповитими пристрастями,

помилками й самообманом. І якщо нам випаде нагода довести те, що дані методи лежать в основі метафізичних вчень і релігій, то тоді це стане крахом їх самих. (Людське, надто людське: Книга для вільних умів, 2012, с.26)

Ідея вічного повернення за Ніцше дає нам змогу розглянути те, як метафізичне викриття єдиної сутності людини є хибним. Адже життя зазнає постійних змін, воно настільки різнобарвне, і той спектр відчуттів, подій, людей, яких ми зазнаємо кожного дня, впливає на нас по-різному, і з кожною людиною це має виключно індивідуальний характер. Постійна трансформація тебе як особистості унеможливорює підпорядкування єдиному визначенню сутності й природи людини. Тому Ніцше і висунув ідею «вічного повернення», яке відображає твоє існування як циклічність.

Проаналізувавши погляди Ніцше на людину в його антропологічній системі, ми можемо сказати, що його критика в бік традиційних уявлень зумовлена бажанням відкрити для нас абсолютно новий простір до безперервного подолання себе. Це в свою чергу вказує нам на те, що людську природу слід розглядати набагато глибше в питанні її досконалості й вищої форми існування, адже вона продовжує еволюціонувати й розвиватись. Тому нам варто звернутись до вихідних ідей Ніцше «воля до влади» і «остання людина», які є головними в питанні подолання себе, своїх обмежень, оскільки вони відкривають нам шлях до головної концепції людства - надлюдини.

2.2 Людська природа та її трансцендентність у філософському розумінні за Ніцше

Період ранньої філософії Фрідріха Ніцше, як ми зазначали раніше піддавався сильному впливу творів Шопенгауера, особлива увага була прикута до ідеї про «волю до життя», що правда, пізніше Ніцше трансформував цю ідею у «волю до влади», яка вказує нам на те, що воля

не має співвідноситись до пасивного існування, а скоріше навпаки, воля – це активне поняття і воно співставне з розвитком, динамічною творчою філософією. В початкових творах Ніцше ми бачимо як він вірив у силу філософа і виділяв для себе його потужною особистістю, який має змогу встояти перед жахами світу. Але час йшов, Ніцше все більше поглиблювався у світ пізнання й дійшов до повного розчарування метафізичних світобудов, де згодом він перейшов більше до наукового підходу.

Фрідріх Ніцше попри раніше прихильність до Шопенгауерських ідей, в своїх працях таких як «Народження трагедії з духу музики» та «Несвоєчасні роздуми» відкидає ось цю надчуттєвість в основі буття і до цієї ідеї доєднує й Шопенгауерське поняття «волі». Ми зазначали раніше, що Ніцше не сприймав метафізичне уявлення світу, і тому він піддає критиці Шопенгауерський містицизм в творах, і його логічні суперечності, адже Артур Шопенгауер підносив волю до універсального характеру, а жаль розкривав, як моральну цінність. Фрідріх Ніцше з цим не погоджувався адже він розкривав поняття волі в зовсім іншому аспекті, а саме те що воля має тісний зв'язок з індивідуальністю й проявом самоствердження, а не якоюсь світовою силою піднесеною до об'єктивізації її як такої. (Лютий, 2000, с. 57)

В свою чергу це призводить до того, що поняття волі трансформується, а замість ось цієї світової волі, яке не пов'язане ні з ким і ні з чим, Ніцше вводить ідею «волі до влади», яке має стати однією з центральних ідей людського існування. «Воля до влади» - це внутрішня трансформація, яка веде до переосмислення самого себе, знаходження особистісного сенсу в цьому світі в якому немає місця тим нав'язаним цінностям, що не несуть нічого цінного і гарантовного, як це намагались стверджувати раніше.

За Ніцше поняття «воля» залишається у відкритому просторі, яке

немає чіткої характеристики цієї ідеї. Ніцше намагався пояснити різноманітними формулюваннями нам, що являє собою воля. Він вказував на те, що воля це не засіб за для досягнення своїх вершин, мети, цілей, адже воно несе в собі енергію творчості, самостійності, самодостатності, що в свою чергу освітлює нам те, що воля вже містить в собі своє здійснення. Адже воля не з'єднує між собою бажання і дії, зовсім ні - воля не чекає наказу на щось, вона вже є наказом самій собі і це автоматично є дією, вона немає проміжних етапів між задуманим і тим що вже реалізувалось, оскільки рішення під впливом волі є дією і воно вже починає реалізуватись в момент його оголошення. (Лютий, 2000, с.59)

Ідея волі є тією що проникає крізь усе наше наше існування й огортає усе наше буття, що в свою чергу суперечило ідеям традиційної філософії, адже там поняття «воля» більше виступало, як внутрішній процес, будь-то моральний, психологічний чи душевний прояв. За Ніцше «воля до влади» - це підґрунтя всього живого й буття в цілому і будь-яка влада залишиться такою тільки в тому випадку, коли вона буде перевершувати себе і зміцнюватись, в іншому ж варіанті – вона втратить свою сутність, якщо перестане рухатись уперед.

Втім, ми прослідковуємо певну суперечність в прагненні до самоперевершення в сучасному стані людства. Людина досить часто оминає шлях розвитку і самоподолання, натомість обирає плисти за течією, йти шляхом безмірного стану, жити без прагнень й задовольняти тим мінімумом, який тобі пропонує суспільство. Таким чином у Ніцше й виникає концепт «останньої людини» - створіння, яке обрало для себе середовище комфорту в якому воно ліниво просувається в нікуди по своїй хиткій гілці існування, втративши при цьому волю до влади. Тож для людства подолання цієї останньої людини - означає відновлення істинної волі до влади, повернення до глибинного джерела існування. Це пробудження сили в душі, щоб людина могла піднятися над

тривіальним, відкинути моральні межі і почати рух до надлюдини - того, хто формує життя, приймаючи його не тільки таким яким воно є, але й таким яким вона його собі уявляє.

У філософській системі Фрідріха Ніцше поняття «останньої людини» стає антиподом до надлюдини. Дана ідея освітлює сучасне суспільство як те, що відмовилось від розвитку й сили самоперевершення. Ніцшева концепція «надлюдини» стає розкриттям того, що людина мусить подолати себе і ось цю «останню людину», яка не прагне нічого, абсолютно, окрім того, щоб просто жити за правилами нав'язаними суспільством, або інакшими словами плисти за течією, яка веде до бездонної прірви.

Остання людина вперше зустрічається на початку твору «Так казав Заратустра», де пророк Заратустра виходить до народу і говорить про новий сенс майбутнього суспільства і того, що люди повинні прагнути до шляху самоперевершення – надлюдини. Слова сказані Заратустрою викликають у натовпу негативні почуття, адже під маскою сміху, який лунав в той момент з їх вуст, прихований страх і нерозуміння. Це і не дивно, адже суспільство звикло існувати в умовах безпечних, де кожен їх крок вже вирішений і тільки що потрібно - це слідувати за правилами традиційної моралі й релігії.

«Стоять собі, – сказав він до серця свого, – і сміються. "Ні, не розуміють вони мене, слова мої не для їхніх вух... Отже, я казатиму їм про того, кого найбільше зневажають, а це – остання людина". Лихо! Настає час того, кого найбільше зневажають, того, що вже не може зневажати себе.

Дивіться! Я показую вам останню людину.» (Так казав заратустра, 1976, ч.5)

Остання людина боїться вийти за власні обмеження, це своєрідна зона комфорту, яка насправді ж є зоною дискомфорту. Так звана зона

комфорту обумовлюється тим, що вона створює ілюзію щасливого життя, хоча в цей самий час вона приносить лиш страждання, що заховані під непроникною вуаллю ілюзій.

Даний тип людини відкидає різноманітні чинники такі як творчість, ризик, біль, страждання, моральну напругу, які в свою чергу змушують вийти за межі безпечних соціальних стандартів, так званого побутового щастя й головне – стабільності. Адже така людина не тільки втратила прагнення до чогось досконалого й вищого, а й навіть подумки уявити щось подібне до цього не здатна. Для Ніцше такий стан є фатальним для людства. Саме тому подолання останньої людини – не просто філософська рекомендація, а життєвий імператив. Надлюдина не народжується в спокої і стабільності – вона створюється в напрузі, кризі, в момент моральної і духовної боротьби. Щоб почати рух у бік надлюдини, людині важливо подолати стан останньої людини – перестати боятись викликів життя й власного внутрішнього всесвіту. Адже подолання останньої людини стає актом пробудження, моментом коли людина ставить собі незручні запитання: Навіщо я живу? Хто я? Що я тут роблю? Живу я своє життя чи намагаюсь жити життя когось іншого? Дане мислення стає початком звільнення від останньої людини, оскільки вона не мислить, а пристосовується. Надлюдина є не результатом еволюції – це вибір, вибір творчий і вольовий, який зроблений кожною особистістю самостійно. Саме тому для людини важливе подолання останньої людини, яке відкриває шлях до надлюдини – сильної, досконалої, вільної, творчої особистості.

Підсумовуючи даний розділ, можна сказати, що погляди Ніцше мають суттєву різницю від звичайних традиційних уявлень. Адже людина за Ніцше це та істота, що тільки знаходиться на межі становлення і завдяки подоланню власних обмежень трансформується у надлюдину. В даному контексті необхідною постає критика християнства, моралі,

метафізики, які своєю руйнівною силою пригнічують істинну волю до самоперевершення. Одним з центральних концептів Ніцше стає «воля до влади» - творча сила, що здатна вивести людину із «останньої людини» до особистісного зростання.

РОЗДІЛ ІІІ

ПРАГНЕННЯ ЛЮДИНИ ДО СТАНОВЛЕННЯ

”НАДЛЮДИНИ”

Суспільство, життя, світ, за яким Ніцше спостерігав, стояло на межі руйнування: культура втрачала свою силу, мораль оберталась навколо своєї тіні. Якщо порівнювати з нашою сучасністю, то з того часу майже нічого не змінилось. Звісно, що зміни відбулись, але вони підмінили тільки обгортку цінностей і моралі, а не саму її суть.

В попередніх розділах ми розглянули ідеї, твори, думки Ніцше з різних сторін, що в свою чергу відкрили нам більш-менш повну картину філософії Ніцше і його погляди на сучасну культуру Німеччини періоду ХІХ століття. Тогочасна культура й цінності перешкоджали до виходу надлюдини, і щоб це зруйнувати потрібно було відмовитись від тих нав'язаних догм, які стрімко пропагували в маси.

В даному розділі ми заглибимось в питання того, як на практиці досягнути ідеалу надлюдини у сучасному світі, розглянемо критичні погляди Ніцше у бік сучасної на той момент Німеччини і спробуємо співставити з сучасністю ХХІ століття. Також спробуємо простежити за тим, як нігілізм і декаданс стали перешкодами до становлення надлюдини й водночас відкрили простір для трансформації в культурі і суспільстві.

3.1 Критика Ніцше сучасної культури, як перешкоди до становлення «надлюдини»

Тогочасна культура, за Ніцше, була позначена глибокою кризою цінностей, що вела до її занепаду. В цей період у філософа відбувається радикальне переосмислення нігілізму, представляючи його як безповоротний етап розвитку культури. Варто зазначити, що для самого Ніцше питання розвитку суспільства було одним з головних, оскільки

щоденні випробування в житті постійно перевіряли його на міцність, що в свою чергу ставало певним каталізатором в освітленні його думок. У його розумінні нігілізм означав те, що людина втратила будь-яке вірування у вищі сенси й в цілому у мету свого існування. Адже зневіра в Бога і об'єктивні моральні цінності призводили до відчуття внутрішнього занепаду. За Ніцше нігілізм, постає не як випадковий збій у системі, а глибокий процес втрати сил традиційних моральних цінностей, що починає свій шлях від платонізму до християнства.

Ніцшеве поняття про нігілізм має дві сторони, пасивний і активний. Пасивний нігілізм означає, як прояв слабкості, зневіри, відчаю і втрати будь-яких орієнтирів, а активний нігілізм відображається, як потужний імпульс для руйнування старого порядку й створення нового. У своїй ранній праці «Народження трагедії з духу музики» він занурюється у пошуки джерела цієї кризи й приходять до діонісійського начала. Тут ми бачимо, як Ніцше вказує на те, що тогочасна культура втратила свою рівновагу, оскільки у давніх греків підтримкою балансу між порядком і хаосом слугували співіснування аполлонівського і діонісійського начал. В свою чергу це і спричинило так звану втому Заходу і розквіт песимізму. (Лютій, 2024, с.53) Вже у пізнішій своїй роботі, а саме у «Веселій науці» Фрідріх Ніцше відкрито говорить про наслідки, що спричиненні втратою сенсу: або людство відкидає старі вірування, або впадає у нігілізм. Дані роздуми відкривають нам шлях до необхідності в створенні нового типу людини – надлюдини, яка долає застарілі канони і створює нові, власні цінності. Вже у наступному творі «Так казав Заратустра» ми бачимо, як перед нами постає ідеал надлюдина (Übermensch), який через постійне самоперевершення руйнує нігілізм, а воля до влади стає рушійною силою життя, яка прагне не стабільності й спокою, а розвитку й оновлення через принцип вічного повернення. В цьому ж світлі перед нами постає декаданс, як загальна тенденція

занепаду життєвих сил, позбавлення інстинктів й втрати здорового осмислення життя.

«Я розумію занпащення, – ви, мабуть, уже здогадалися, – як decadence і загалом вважаю, що всі вартості, до яких нині найдужче пнеться людство, – це вартості decadence'у.» (Жадання влади, Антихрист, 1899 ч.6)

Оскільки, замість творчості, сили, суспільство скотилось до нижчих проявів людини, слабкості й смиренності. В свою чергу це призвело до Ніцшевого концепту «останньої людини», пасивної, байдужої до свого життя істоти. Адже, традиційна мораль, релігія й освіта більше не сприяли розвитку вільної, сильної людини, а навпаки, виховували слабке створіння, загнане у власні рамки без думки про власний розвиток.

Отже, для Ніцше нігілізм й декаданс – це не тільки занепад людства, але й умова до радикальної трансформації суспільства й культури, а також перехід до нового етапу в житті й вихід до досконалої, самоперевершеної людини – надлюдини.

Якщо ж порівняти розвиток тогочасної культури й сучасної, то ми прийдемо до не дуже позитивних висновків. За останній час, ми маємо змогу спостерігати за тим, як сучасний світ став більш відкрито-різноманітним й таким, що постійно відкриває нові шляхи за для освітлення ідеї самопізнання й того, щоб ми обирали шлях свого розвитку й проявляли себе через різні способи. Але так чи інакше це є з однієї сторони позитивним моментом, а з іншої сторони дещо негативним.

Я почну з негативної сторони. Даний спектр самопізнання відкриває для нас простір до хаосу й створення ілюзій навколо іншими суб'єктами, що при цьому всьому ми забуваємо про істинні шляхи до самопізнання. Це спонукає більше не для знаходження себе, а навпаки втрату себе. Кожен день ми бачимо, що хтось постійно розвивається, ми

звикли це називати: «-стає успішнішим», та чи насправді це той розвиток, якого треба прагнути?

На мою думку, це є не зовсім доречним до того, що можна вважати розвитком. Адже всі ті хто стрімко побіг у бік самовдосконалення, саморозвитку, пізнання свого внутрішнього світу – стали тими, що є однаковими і не мають нічого спільного з поняттям індивідуальності. Тобто, я маю на увазі, що негативним проявом широчезного доступу до багатоманітних джерел, в нашому випадку соціальних мереж, інтернету, всесвітніх бібліотек, розвитку інформаційних платформ, нанотехнологій, привели людину у стан розгубленості перед вибором свого шляху. Так, можна сказати це ж полегшує нам життя і прискорює пошук до того, що дійсно ми бажаємо і є важливим для нашого прогресу, але надмірний, можна сказати, тиск звідусіль впливає на тебе регресивно і в певній мірі не пришвидшує, а уповільнює істинний прояв внутрішнього світу і твоєї індивідуальності. Прикладом може слугувати відносно нове поняття «успішний успіх» – швидке досягнення приголомшливого результату за короткий термін з високою продуктивністю на постійній основі. Це виглядає дуже шаблонно, поверхнево, що правда майже кожен намагається досягти цього, забуваючи про той стиль життя, який дійсно вони хочуть. Це стосується будь чого і будь кого, всі стали однаковими і все рідше ми спостерігаємо за дійсно вдосконаленими версіями людини. Кожен день я заходжу в соціальні мережі, та й не тільки, я просто виходжу на вулицю і все частіше бачу однакових, зовнішність, стиль, тіло, частини тіла, думки, ідеї ритм і стиль життя, рутинні справи, і тд., список можна продовжувати, але за цим всім стоїть не внутрішній зріст, не вдосконалення і прояв індивідуальності, а просто безглузде прагнення ставати кимось іншим, але тільки не собою, бути й жити життя когось іншого, але не своє. І знаєте, дуже прикро спостерігати за цим всім.

Я іноді ловлю себе на думці: «-А хто я в цьому світі? Нащо я тут?

Що я роблю не так?», але через секунду я даю собі відповідь, це не ти робиш щось не так, просто навколо нав'язана ідея того як ти мусиш жити, ким ти мусиш бути, що їсти, пити, чим займатись і тд., і ця ідея настільки розрослась омелою скрізь, що складно вловити живі гілки дерев без цього паразитичного тиску. Світ наповнений такою великою кількістю останніх людей, що це стало звичним образом ким потрібно бути і як жити. Звичайно, що прояв останньої людини постає перед нами з новим обличчям і видозмінюється в залежності від технологій, проявляється у відсутності критичного мислення, у постійних страхах перед новим кроком і наслідків після нього, відповідальністю й головним – страхом у зустріччі з самим собою й власною глибинною. В даному випадку, така істота воліє жити на «автоматі» слідувати шаблонам нав'язаними суспільством, жити у зневазі ідей, які виходять за рамки комфорту.

Далі постає питання, якщо я висунула дві ідеї, як позитивний і негативний прояв цього різноманіття ресурсів і розкритикувала цей прояв, то що ж можна виділити позитивного з цього всього? - Насправді ж таки це дійсно впливає на нас негативно, але і існує позитивна сторона. Через постійну зміну технологій й інших засобів, які створюють нам комфортне життя, ми стали уповільнюватись в волі до влади. Адже, постійно прагнемо, щоб нам все діставалось легко, ба більше, це бажання росте з кожним новим кроком до спрощення нашого життя, але таким чином людство саме створює нові виклики і труднощі, для знаходження того хто вони є насправді. Вони самі змінюють атмосферу над прірвою посеред якої натягнутий канат між тваринним світом і надлюдиною. Труднощі стають з кожним разом жорсткішими й такими що здатні суттєво впливати на наше світосприйняття, але з іншої сторони вони дають нам більший трамплін у світ самопізнання. Легше стає викрити серед людей «останніх людей», хоча світ підносить їх до вищих каст суспільства. Ну і звісно що, ми маємо змогу в більш прискореному темпі

віднайти ті шляхи, які приведуть нас до самих себе, які розкриють нас в тому світлі в якому ми дійсно маємо бути. В будь-якому випадку ми маємо пройти шлях подолання самих себе, від того ким ми були і ким ми стаємо. А як застосувати на практиці набуті знання і вийти на шлях надлюдини ми розглянемо у наступному підрозділі нашого дослідження.

3.2 Втілення ідеалу «надлюдини» в повсякденному житті

В попередніх частинах нашої роботи ми розглянули що таке надлюдина, яка еволюція цього концепту і що він має на меті, але конкретно ми не окреслили, як стати цією надлюдиною у сучасному житті. Насправді ж таки - не існує жодної інструкції як стати надлюдиною.

Потрібно чітко розуміти, що це шлях і кожен шлях окремої людини - свій, індивідуальний. Розуміння до прагнення досконалої версії себе настає для кожного в різний момент життя, тому сказати що точно потрібно робити і коли, щоб цього досягти - стає дещо неможливим. Але ми маємо змогу дещо підштовхнути нашу свідомість до шляху надлюдини за допомогою важливих аспектів, які ясніше розкриють для нас напрямок в якому нам потрібно рухатись.

Почнемо з самоперевершення, даний аспект досить часто використовувався нами в даній роботі, а також й сам Ніцше постійно доносив до нас цю ідею. Це ключовий аспект в прагненні до надлюдини, а також і нескінчений процес, який має на меті подолання звичних слабкостей, страхів, нав'язаних соціальних і моральних канонів, а також вихід за власні усталені рамки. Надлюдиною не народжуються, нею стають впродовж усього життя в процесі самоподолання і самоопанування «надто людських» якостей. Процес становлення включає в себе не тільки чесну оцінку себе та прийняття своїх недоліків, а водночас і невпинне прагнення в їх подоланні. Ніцше акцентує свою увагу

на необхідності самодисципліні як передумов для зміцнення сили волі та спрямування енергії у свій внутрішній всесвіт за для досягнення вищих цілей.

У піднесенні на новий антропологічний рівень виняткову роль відіграє творчість. Для Ніцше ця творчість є не особистою формою самовираження, вона стає основоположним моментом, який формує нові цінності та забезпечує нові виміри існування. Передусім, надлюдина - це творець. Оскільки вона не слідує заданим ідеалам, вона створює власні ідеали, виходячи з унікального погляду та волі до влади. Так само і людина має змогу творити своє життя. Творчість в даному контексті не обмежується лише художнім сприйняттям, але має відношення до всього, що прагне бути новим, унікальним і цінним. В даному випадку, мистецтво за Ніцше стає одним з унікальних форм творення в найглибшому своєму сенсі, адже воно здатне потужно змінювати людину. Через мистецтво можна виражати глибинні інстинкти і викликати сильні почуття, які відкривають нове сприйняття світу. Справжнє мистецтво ніколи не є копією реальності, воно є її трансформацією.

Абсолютно вирішальним елементом для ефективного досягнення «надлюдини» є воля. Ніцше намагався донести до нас, що воля до влади - це не просто жага влади, а радше інстинкт самозбереження, зростання і самоствердження. Це рушійна сила самоподолання і творчості. Без цієї сильної волі людина залишається рабом своїх слабкостей і зовнішніх впливів. Розвиток сильної волі вимагає від людини пізнання себе, усвідомлення того чого вона хоче і що ставить перед собою як мету, а також здатності вперто йти до цього, незважаючи на всі обставини і труднощі. Рушійною силою у становленні досконалої версії себе не обмежується тільки інтелектуальним усвідомленням в прагненні цього, оскільки без практичних кроків в самопереверненні – не досягти надлюдини.

Ми часто намагаємось бути на когось схожими. Мати якусь силу, рятувати світ, людей, мати владу, щоб нас любили, бути суперменами. Але насправді багато з нас не розуміють, щоб стати суперменом не вийде чекати гарної нагоди і випадкової можливості, щоб перетворитись з тієї людини, що ти є в надлюдину. Адже становлення в надлюдину це величезний шлях, який не є випадковим щасливим моментом, це постійна робота над собою, попри все і всіх. Тут немає місця для того, що і хто про тебе подумає, тут немає місця нікому окрім тебе. Так звучить досить егоїстично, самовпевнено, але це так і є, адже не буде тебе – все інше вже немає сенсу. Втратити себе заради когось, ставити когось на перше місце й тільки не себе - шлях до прірви, над якою до речі, ми стоїмо за ідеєю Ніцше, адже людина це канат над прірвою між тваринним світом і надлюдиною. І незважаючи на ту атмосферу, погоду, перепони, які трапляються ось на цьому хиткому шляху, людина має прагнути ставати кращою версією себе, розвиватись, вдосконалюватись, творити, жити з жагою до життя, щоби після своєї смерті прагнути наново прожити своє життя. І цей довгий шлях приведе тебе до думки: - Щоб возродитись з попелу, потрібно стати цим попелом і знищити ту стару версію себе, за для отримання нової, кращої, сильнішої, й палкішої. Адже нове не настане поки ти не очистишся від старого, від старих ідей, думок, людей. Кожен з нас може стати надлюдиною, але не кожен прагне дійти до цього глибокого осмислення самого себе.

Підсумовуючи третій розділ, філософія Ніцше й прагнення до становлення «надлюдини» відкривається для нас як виклик і шлях до творення нових цінностей і самоперевершення. Дана ідея реалізується в повсякденності саме через особистий вибір, волі до влади й відповідальності за своє буття. І саме через такі гучні ідеї, які спонукали до розвитку і спричинили жорстку й нищівну хвилю критики у бік сучасної культури за Ніцше. Адже тогочасна культура заважала людині

виходити на шлях трансформації до надлюдини, бо прагнула перебувати в пасивному стані. Тому, Ніцшева концепція надлюдини залишається актуальною й спонукає нас до самопізнання, переосмислення себе в умовах кризи цінностей і масової культури.

ВИСНОВКИ

Фрідріх Ніцше був одним з найпливовіших людей у філософії XIX століття і його вплив ми відчуваємо у формуванні філософії XXI століття. Його радикальні погляди в бік моралі, релігії, волі до влади й в цілому людини стали каталізатором у трансформації культури й суспільства. Адже його провідний концепт надлюдина, який поєднаний з усіма ідеями у філософії Ніцше, майже через два століття – зберігає не тільки свою актуальність, а й залишає нам питання на які кожен з нас має відповісти самостійно.

В даній, кваліфікаційній роботі ми комплексно проаналізували концепт «надлюдина» у філософсько-антропологічному просторі Фрідріха Ніцше. Відповідно до поставленої мети, у роботі було розкрито зміст та структуру філософської антропології філософа шляхом аналізу його провідних праць. Ми дослідили місце людини та її природи у філософії Ніцше, виявили ключові аспекти його антропологічної концепції де людина постає як недосконала істота на шляху до самоперевершення.

Провідною ідеєю дослідження постає концепт «надлюдина», ми спробували розкрити сутність як ідеалу сильної, вільної та творчої особистості, що прагне постійного самоподолання і самоперевершення. Було досліджено прагнення людини до становлення «надлюдина» у філософії Ніцше, виявлено рушійні процеси, етапи та можливі шляхи цього процесу, зокрема через подолання нігілізму та створення власних цінностей.

У роботі було здійснено аналіз критики Фрідріхом Ніцше сучасної культури як передумова перешкоди в становленні «надлюдина». Ми виокремили основні аргументації Ніцше щодо обмежень традиційної моралі, релігії, метафізики та усталених норм на шляху до індивідуального розвитку. Також ми спробували окреслити й

проаналізувати можливі варіанти втілення ідеалу надлюдини в контексті філософії Ніцше, що передбачає активний процес самовдосконалення та відповідальність за власне життя.

Результати утворені під час нашого дослідження, підтверджують актуальність філософсько-антропологічних ідей Фрідріха Ніцше за для розуміння сучасних кризових станів в самоідентичності та пошуку нових можливих орієнтирів буття. Концепт «надлюдина», попри своє неоднозначне ставлення з боку суспільства, постає важливою рушійною ідеєю за для осмислення потенціалу людини в самоперевершенні та подоланні власних обмежень. Без жодних сумнівів, в майбутньому постає необхідність в подальших дослідженнях, що передбачають поглиблене вивчення етичних та соціально-політичних аспектів концепту «надлюдина» в контексті сучасних викликів, а також у порівняльному аналізі ідей Ніцше з іншими філософськими напрямками та антропологічними концепціями.

Фрідріха Ніцше можна охарактеризувати по-різному: бунтівником проти традицій, самотнім мислителем, людиною пристрасті і страждань, тим хто своїм гострим стилем письма доторкається до кожного, тим хто зустрів фінал життя божевіллям. Так, цей невеличкий опис цієї, на мою думку, видатної людини, що перевернула, наповнила незвичним і гострим сенсом життя тих, кого ми називаємо людьми. Багато що можна доповнити, подивитись на його ідеї під іншим кутом, розкритикувати так, що можна важати його думки божевіллям, але єдиним незмінним залишиться те, що ця людина обов'язково переверне твоє життя з ніг на голову і на багато речей ти поглянеш іншими очима, з іншими думками, з іншими ідеями, а головне ти подивишся на себе з цієї сторони, з якої ще не дивився до зустрічі з ним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Гусєв, В. І. (2001). Ідея свободи у філософії Д. Локка. *Наукові записки. Філософські науки, Т. 19*.
<https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dab5dbec-a58c-4fa2-b012-f1db820aec29/content>
- ЛітАкцент. (2016, 4 квітня). *Тарас Лютий: Ми приречені на "вічне повернення до Ніцше"*.
<https://rozmova.wordpress.com/2016/04/17/taras-lutyi-2/>
- Лютий, Т. (2019, 28 лютого). *Біографія Фрідріха Ніцше, "так казав Заратустра" Ч1/6*[Відео]. cowo guru - середовище мислення та дії. <https://www.youtube.com/watch?v=r8-PJqnsFwE&t=449s>
- Лютий, Т. & Єрмоленко, В. (2022, 14 грудня). Ніцше: Як подолати самого себе? [Випуск аудіоподкасту].
<https://www.youtube.com/watch?v=O0UVouabT1A&t=132s>.
- Лютий, Т. Вчення Шопенгауера та філософія Ніцше в контексті формування владно-вольового дискурсу.
<https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dd609fa6-55c2-46bd-9379-36fa814cd9e3/content>
- Лютий, Т. (2013). «Народження трагедії» Ніцше: Контексти, ідеї, впливи. *Наукові записки. Філософія та релігієзнавство, 141*. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ab6f00bf-520e-45df-b662-d49d35ac0c3b/content>
- Лютий, Т. (2015, 15 жовтня). *Філософія самоперевершення*. <https://tyzhden.ua/filosofia-samoperevershennia/>
- Лютий, Т. (Ведучий). (2019, 28 лютого). Як читати. поради Ніцше [Випуск_відеоподкасту].
https://www.youtube.com/watch?v=PLOz_1WIZFs&t=105s.
- Лютий, Т. В. (2024). Філософія нігілізму Фрідріха Ніцше у «посмертних

фрагментах» (1885–1888). *Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство.*, Том 13, Стаття e-ISSN 2617-5703. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/92373852-c538-4c3f-9ae6-3310f16d2723/content>

Лютий, Т., Менжулін, В., Кебуладзе, В., & Мінаков, М. (2018). Філософія Ніцше як творення концептів (XVI Могилянський історико-філософський семінар). *Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство.*, Т. 1.

http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILEA=&S21STR=NaUKMAfr_2018_1_12

Ніцше, Ф. (1899). *Жадання влади. Спроба переоцінки всіх цінностей*. Перекладено за виданням: Friedrich Nietzsche. Werke, Band VIII. https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3782#google_vignette

Ніцше, Ф. (1976). *Так казав Заратустра книжка для всіх і ні для кого*. Перекладено за виданням: Friedrich Nietzsche. Also sprach Zarathustra. https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3781#google_vignette

Ніцше, Ф. (2002). *Ніцше Ф. по той бік добра і зла. генеалогія моралі* (А. Онишко, Перекл.) Літопис. https://shron1.chtyvo.org.ua/Nietzsche_Friedrich/Po_toi_bik_dobra_i_zla_Henealohia_morali.pdf

Ніцше, Ф. (2004). *Повне зібрання творів*. Астролябія. https://shron1.chtyvo.org.ua/Nietzsche_Friedrich/Povne_zibrannia_tvoriv_Tom_1.pdf

Ніцше Ф. (2012) *Людське, надто людське: Книга для вільних умів*. Видавництво Астролябія.

https://astrolabium.com.ua/ljudske_nadto_ljudske_knyga_dlja_vilnyh_umiv-neitsche_fridrih_vilgelm.html

Ніцше, Ф. (2020). *Весела наука*. «Фоліо».

https://shron1.chtyvo.org.ua/Nietzsche_Friedrich/Vesela_nauka.pdf

Павлов, О. І. (2021). *Ніцшеанський образ надлюдини та сучасність*. Актуальні проблеми філософії та соціології.

http://apfs.nuoua.od.ua/archive/32_2021/14.pdf

Циба, В. (2016). Ніцше в українському контексті. Лютий, Т. *Ніцше. Самоперевершення*. (с. 225–230). Темпора.

<https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c644b775-d9d7-4ceb-b0f9-34cd63f11140/content>

Anderson, R. Lanier. (2017, 17 березня). *Friedrich Nietzsche*. Stanford Encyclopedia of Philosophy Archive.

<https://plato.stanford.edu/entries/nietzsche/#CritReliMora>

Cybulska, E. (2015). *Nietzsche's übermensch: A glance behind the mask of hardness*. Indo-Pacific Journal of Phenomenology, 15.

<https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/20797222.2015.1049895?needAccess=true>

Daniel Fidel Ferrer. Nietzsche's Lenzer Heide notes on European nihilism.

<https://philarchive.org/archive/FERNLH>

Heidegger, M. (2018). *What Is Metaphysics?* Edited by Dieter Thomä Translated by Ian Alexander Moore and Gregory Fried. Original Version.

https://www.pdcnet.org/collection/fshow?id=philtoday_2018_0062_0003_0733_0751&pdfname=philtoday_2018_0062_0003_0733_0751.pdf&file_type=pdf

Kaufmann, W. (1954). *The portable Nietzsche*. Edited and translated by Walter

Kaufman. Princeton University Press, and New York: Random House, Vintage Books.

<https://antilogicalism.com/wp-content/uploads/2017/07/the-portable-nietzsche-walter-kaufmann.pdf>

Kaufmann, W. (1974). *Nietzsche: Philosopher, Psychologist, Antichrist*. Copyright 1950, 1968, 1974 by Princeton University Press Published by Princeton University Press, Princeton, New Jersey In the United Kingdom: Princeton University Press, Chichester, West Sussex.

https://www.academia.edu/35184075/Nietzsche_Philosopher_Psychologist_antichrist

Kaufmann, W. (1974). *The Gay Science*. New York : Vintage, 1974 (1st ed. 1882, 2nd ed. 1887). (I also consulted *The Gay Science*, J. Nauckhoff (trans.), Cambridge: Cambridge University Press, 2001.).

<https://philoslugs.wordpress.com/wp-content/uploads/2016/12/the-gay-science-friedrich-nietzsche.pdf>

Kaufmann, W. (2009). *Nietzsche, Heidegger, and Buber*. ew material this edition copyright 1992 by Transaction Publishers, New Brunswick,Originally published in 1980 by McGraw-Hill Book Company. Copyright 1980 by Walter Kaufmann.

https://books.google.com.ua/books?id=2qLGtL7XOjgC&pg=PR3&hl=uk&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=false

Leiter, B. (2004, 26 серпня). *Nietzsche's moral and political philosophy*. Stanford Encyclopedia of Philosophy Archive.

<https://plato.stanford.edu/archives/win2015/entries/nietzsche-moral-political/>

Nietzsche, F. W. (1888). *Ecce homo*.

<http://www.nietzschesource.org/#eKGWB/EH-Titelblatt>

Solomon, R. C. (1978). *Nietzsche. A collection of critical essays*.

<https://archive.org/details/nietzsche-a-collection-of-critical-essays-solomon-robert-c/mode/2up>

Stoll, T. (2025, 14 лютого). *Nietzsche's aesthetics*. Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/entries/nietzsche-aesthetics/>

Wicks R. (1997, 30 травня). *Nietzsche's Life and Works*. Stanford Encyclopedia of Philosophy.

<https://plato.stanford.edu/entries/nietzsche-life-works/>